

Izazovi u radu s darovitim učenicima – perspektiva učitelja osnovnih škola u Gradu Zadru

Iva Slaćanac, mag. psych.

Vera Šušić, dipl.psih.

Zadar, srpanj 2024.

UVOD

Učenici s posebnim odgojno – obrazovnim potrebama su učenici s teškoćama i daroviti učenici. Dok se s učenicima s teškoćama puno radi i u njih puno ulaže, daroviti učenici nerijetko ostaju neprepoznati. Razlozi tome su brojni, no jedan od značajnih jest da, unatoč uvriježenom mišljenju javnosti, darovita djeca predstavljaju vrlo heterogenu skupinu. Oni se nerijetko razlikuju po svojim sposobnostima, osobinama, interesima, socijalnim i emocionalnim vještinama, što otežava proces njihove identifikacije. Proces identifikacije obuhvaća **uočavanje i utvrđivanje** darovitosti kako bi se prepoznale i zadovoljile odgojno-obrazovne potrebe darovitih učenika (George, 2004). Testiranje je najčešće korištena metoda u identifikaciji darovitih učenika. S obzirom na to da testovi inteligencije daju samo trenutačnu sliku vrlo uskog raspona intelektualnih sposobnosti pojedinca u određenoj vremenskoj točki (na rezultat na testu mogu utjecati brojni neintelektualni faktori, poput motivacije, pažnje, raspoloženja, zdravstvenog stanja...), u proces identifikacije darovitih učenika potrebno je uključiti i informacije iz ostalih izvora (procjene učitelja, roditelja, vršnjaka, samoprocjene). Također, prema Smjernicama za rad s darovitom djecom i učenicima (2022) testovi nerijetko propuštaju uočiti skrivene darovite učenike (učenike koji namjerno skrivaju činjenicu da su daroviti kako bi se lakše uklopili u društvo) i učenike s dvostrukim posebnim odgojno-obrazovnim potrebama (daroviti učenici s teškoćama), a posebnu pozornost potrebno je pridati i učenicima s niskim školskim postignućem, učenicima iz obitelji s niskim socioekonomskim i obrazovnim statusom, učenicima s niskom motivacijom za rad i učenicima različitih kultura. U prepoznavanju ovih skupina darovitih učenika procjene učitelja, kao važne sastavnice djetetove okoline, mogu biti od neizmjernog značaja. Danas postoje različite skale i upitnici prilagođeni učiteljima. Istraživanja o stavovima učitelja o darovitim učenicima na području Republike Hrvatske malobrojna su, a rezultati često nekonzistentni. Kosmat (2016) u svom istraživanju na učiteljima razredne nastave u Vinkovcima (ukupno 56) dobiva da učiteljevo poimanje darovitosti ima veliki utjecaj na njegov rad s darovitim učenicima. Na primjer, ako učitelj smatra da na razvoj učenikove darovitosti ponajviše utječe njegova okolina (pa i škola), takav učitelj bit će spremniji uložiti napor i trud u njegovo poticanje za razliku od učitelja koji smatraju da je darovitost određena genetikom. Također, dosadašnja istraživanja nisu suglasna u vezi povezanosti godina staža učitelja i njihovog poimanja darovitosti. Naime, Perković Krijan i sur. (2015) u svom istraživanju na učiteljima razredne nastave u školama Brodsko-posavske županije dobivaju da učitelji s kraćim radnim stažem imaju pozitivnije stavove o darovitosti i veći entuzijazam za rad s darovitim učenicima nego učitelji s duljim radnim stažem. S druge strane, Borić i sur. (2016) dobivaju suprotne rezultate na učiteljima u slavonskim županijama (Brodsko-posavska, Požeško-slavonska, Virovitičko-podravska i Vukovarsko-srijemska) – učitelji s duljim radnim stažem imaju pozitivnije stavove o darovitosti i u većoj mjeri pružaju podršku darovitim učenicima nego učitelji s kraćim radnim stažem. S obzirom na slabiju istraženost stavova i percepcija učitelja o darovitosti i radu s darovitim učenicima, a uzimajući u obzir i da su spomenuta istraživanja provedena u kopnenim županijama (ne i primorskim), od velikog je značaja i koristi bilo provjeriti stavove učitelja zadarskih osnovnih škola o izazovima s kojima se susreću u radu s darovitim učenicima. Također, ova analiza značajna je i utoliko što za razliku od spomenutih istraživanja obuhvaća i učitelje razredne i učitelje predmetne nastave.

METODA

1) SUDIONICI

Sudionici ovog istraživanja bili su učitelji iz osam osnovnih škola na području Grada Zadra (Osnovna škola Bartula Kašića, Osnovna škola Zadarski otoci, Osnovna škola Stanovi, Osnovna škola Šime Budinića, Osnovna škola Petra Preradovića, Osnovna škola Krune Krstića, Katolička osnovna škola „Ivo Mašina“ i Privatna osnovna škola NOVA). Uzorak je sačinjavao ukupno 181 učitelj, od čega 73 učitelja razredne nastave (36,68%) te 108 učitelja predmetne nastave (54,27%). Prosječna duljina radnog staža uzorka iznosila je 13,63 godina (u rasponu od nekoliko mjeseci do 38 godina radnog staža).

2) MJERNI INSTRUMENTI

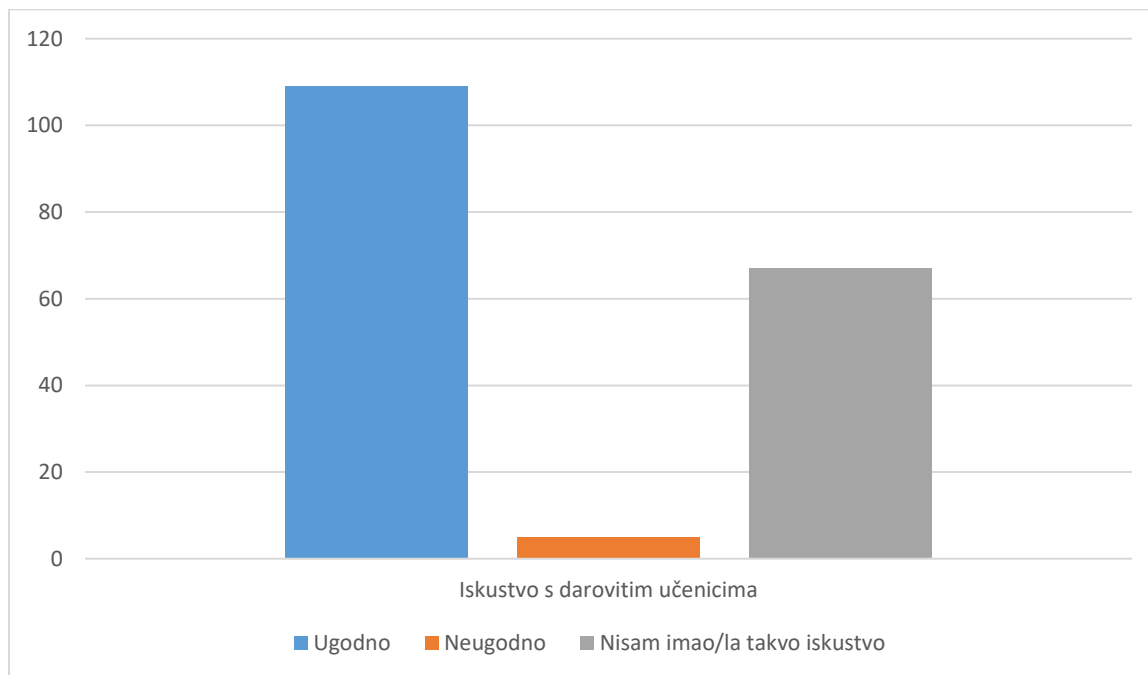
Početak upitnika sadržavao je tri kratka pitanja vezana za trenutno zaposlenje – ime osnovne škole u kojoj učitelj predaje, oblik nastave koji provodi (razredna ili predmetna) i broj godina radnog staža u sustavu obrazovanja. Nadalje, zadatak učitelja bio je rangirati najčešće razloge izostanka različitih oblika rada i drugih mogućnosti za darovite učenike u njihovoj školi, oblike pomoći u radu s darovitim učenicima koje smatraju najviše i najmanje korisnima te indikatore darovitosti po njihovoj važnosti. Učitelji su također procjenjivali svoje iskustvo rada s darovitim učenicima („Ugodno“, „Neugodno“, „Nisam imao/la takvo iskustvo“) te su upitani da opišu jedno od tih iskustava. Nadalje, zadatak učitelja bio je zaokružiti metode koje redovito koriste u nastavi tijekom rada s darovitim učenicima. Tvrdnje koje su učitelji rangirali i predložene metode rada s darovitim učenicima preuzete su iz *Priručnika za razvoj kompetencija učitelja u prepoznavanju, poticanju i vrednovanju darovitih učenika* (Cvetković-Lay i suradnice, 2022). Na kraju upitnika, učiteljima je postavljeno pitanje esejskog tipa: „U tijeku je izrada novog Pravilnika o osnovnoškolskom odgoju i obrazovanju darovitih učenika. Vaše mišljenje jako nam je važno. Imate li neki prijedlog za upotpunjavanje i prilagođivanje školstva darovitim učenicima (na primjer, mentorstvo, izvannastavne aktivnosti...)?“

3) POSTUPAK

Istraživanje je provedeno na učiteljima u osam osnovnih škola u gradu Zadru, u periodu od veljače do rujna 2023. godine. Istraživanje je provedeno metodom papir-olovka. Učitelji su upitnik popunjavali u sklopu edukativnog predavanja Centra za uočavanje i rad s darovitima (Centar DaR) u njihovoj školi. Prije popunjavanja upitnika, zamoljeni su da pažljivo pročitaju upute te im je rečeno da je popunjavanje upitnika anonimno i dobrovoljno. Naglašeno im je da se u ovom upitniku nalaze pitanja o njihovom radu s darovitim učenicima i izazovima s kojima se pritom najčešće susreću. Za popunjavanje upitnika bilo je potrebno oko 15 minuta.

REZULTATI

a) ISKUSTVO S DAROVITIM UČENICIMA

Slika 1. Iskustva učitelja u radu s darovitim učenicima.

Čak 109 učitelja (54,77%) je svoje iskustvo s darovitim učenicima procijenilo kao ugodno, dok je svega 5 učitelja (2,51%) isto iskustvo procijenilo neugodnim. Ukupno 67 učitelja iz uzorka (33,67%) navodi kako nemaju iskustva s darovitim učenicima. Prosječni radni staž učitelja koji navode da nisu imali iskustvo s darovitim učenikom iznosi 11,94 godina.

Učitelji su također upitani da ukratko opišu svoja iskustva s darovitim učenicima. Odgovori učitelja najčešće su se odnosili na **intelektualni aspekt darovitosti**:

„Radišni su, znatiželjni, visoko motivirani, samostalni“;

„Djeca motivirana za rad i spremna za raditi više nego je predviđeno školskim kurikulumom“;

„Marljivi su, kreativni i željni znanja“;

„Učenik sam želi naučiti više, spreman je učiti, želi nova znanja“;

„Motivirani za dodatni rad, žele sudjelovati u natjecanjima i uključeni su u brojne izvannastavne aktivnosti“;

„Brzo i efikasno savladaju sve zadatke koji su bili stavljeni pred njih“;

„Postavljaju pitanja neobična za dob i rado sudjeluju u novim situacijama i izazovima”;

„Vole istraživačke radove”;

„Učenici rado sudjeluju u uvodnim pitanjima kada se ispituje predznanje i u donošenju zaključaka. Ponekad se jave i za dodatni samostalan rad”;

„Suradljivi učenici, spremni na dodatan rad bez motiviranja ocjenom, rade zato što ih zanima”;

„Učenici o mnogim temama koje se rade imaju već dosta znanja i primjera”;

„Imali su širok raspon interesa, brzo su razmišljali, verbalno su bili jaki”;

„Izražajno čitanje djeteta prvoga razreda”;

„Učenica je uvijek govorila da ona nema talent za strani jezik, a osvojila je 3. mjesto na županijskom natjecanju”;

„Postignuto prvo mjesto na državnom natjecanju iz Matematike”;

„Radila sam s učenikom osmog razreda koji je bio izuzetno darovit. Programirao je vlastite računalne igrice. Bio je teško socijalno prilagodljiv, a nerijetko se dogodilo da njegove obrasce razmišljanja ni sama nisam razumjela”;

„Upravo ove godine, učenik s poremećajem iz spektra autizma doselio iz Ukrajine, pokazao je (nakon perioda adaptacije) nevjerojatne sposobnosti, u više odgojno-obrazovnih područja, napose matematike. Iznimno izazovno, zadovoljavajuće iskustvo rada s učenikom”;

„Učenik je imao intrinzičnu, unutarnju motivaciju i podršku obitelji. Svaki slobodan trenutak prije i poslije nastave smo ostajali i rješavali zadatke. Baš smo uživali. Još sam nekoliko puta imala darovite učenike i slično sam radila i baš je najljepše raditi s njima”.

Nasuprot intelektualnom, učitelji su rjeđe komentirali **socio-emocionalne karakteristike** djece:

„Empatični prema razrednim kolegama, spremni pomoći drugima”;

„Spremni pomoći ostalima u razredu kojima treba pomoć”.

Generalno gledajući, učitelji su rad s darovitim učenicima opisali kao izazovno i poticajno iskustvo:

„Učenici su znatiželjni i potiču te na izlazak iz komfor zone”;

„Rad s takvim učenicima poticajan je i motivira učitelje”;

„Rad s darovitim učenicima mi predstavlja izazov. Potrebno je za svakog učenika odraditi poseban način rada i objašnjavati gradivo tako da se dodatno potiče učenikova zanimacija za predmet i pritom paziti da zadaci ne budu ni prelaki ni preteški”;

„Iznimno iskustvo i izazov za moj profesionalni razvoj!“;

„Takvo je dijete, meni kao učitelju, veliki izazov i poticaj“;

„Jednostavnost poučavanja zainteresiranih – divno!“;

„Stručno identificiranih učenika nisam imala, no radila sam s učenicima koje smo roditelji i ja procijenili kao darovite. Jedan veliki izazov, ali uglavnom pozitivno iskustvo“.

Međutim, učitelji su nerijetko isticali i pojedine *negativne aspekte* koji se javljaju u radu s darovitim učenicima:

„Daroviti učenici iziskuju puno „kontinuiranog“ rada koji nije predviđen u tjednim zaduženjima“;

„Iskustvo sa svakim učenikom je drugačije, ali se javljaju problemi nedostatka vremena i prostora za rad s njima“;

„Potrebno je dodatno vrijeme za pripremu i realizaciju“;

„Brzo gotovi sa zadacima, potrebno im je pripremiti dodatne materijale“;

„Darovitim učenicima je često dosadno na satu jer im nedostaje izazova, ali to se nastoji nadoknaditi kroz dodatnu nastavu“;

„Učenik je zainteresiran za drugačije, teže, njemu zanimljivije sadržaje, ali često ostane bez toga zbog opterećenosti učitelja ostalim učenicima među kojima su i učenici s poteškoćama“;

„Učenici uspješno savladavaju gradivo, ali nisu dovoljno motivirani za redoviti program jer im nije dovoljno izazovan“;

„Što se tiče izrazito darovitih dvije su krajnosti – nimalo motivirani ili zaista intrinzično motivirani“;

„Radila sam s više darovitih učenika. Najteže mi je bilo s darovitim perfekcionista“;

„Plač i nezadovoljstvo, problemi s fokusom, prilagodbom na školu, socijalno-emocionalne poteškoće. Perfekcionizam – plač prilikom ulaska u školu, na primjer „ne znam mijesiti kruh“. Učenica je shvatila da ne treba sve znati, da u školu dolazi naučiti“;

„Nerazumijevanje roditelja, nedostatak uvjeta za rad s darovitima“;

„Često u emocionalnom i socijalnom smislu nailazim na problem u radu s njima“;

„Jako bistar dječak, izvrsno logički zaključuje, ali je problem u nepoštivanju autoriteta“.

b) NAJVEĆI IZAZOVI U RADU S DAROVITIM UČENICIMA (PROSJEČNI RANG)

Tablica 1. Najčešći razlozi izostanka rada s darovitim učenicima poredani od najvažnijeg do najmanje važnog (prosječni rang)

Kategorija izazova	Prosječni rang	Standardna devijacija
Nedostatni materijalni uvjeti	2.54	1.73
Nedostatak savjetnika za darovite učenike	2.84	1.65
Nedostatna osobna motivacija	3.67	1.64
Nespremnost na isprobavanje novog	3.73	1.59
Neuživljenost u kožu darovitog učenika	4.09	1.43
Nedostatak potpore kolega	4.28	1.55

Prema prosječno dodijeljenom rangu (1 – najvažniji razlog, 5 – najmanje važan razlog) učitelji kao najčešće razloge izostanka organizacijskih oblika rada i drugih mogućnosti za darovite učenike navode Nedostatne materijalne preduvjete i Nedostatak savjetnika za darovite učenike. Zatim slijede Nedostatna osobna motivacija i Nespremnost za isprobavanje novog. Kao najmanje značajne izazove u radu s darovitim učenicima učitelji navode Neuživljenost u „kožu“ darovitog učenika i Nedostatak potpore kolega, stručnog tima i uprave.

Tablica 2. Oblici pomoći u radu s darovitim učenicima poredani od najkorisnijih do najmanje korisnih (prosječni rang)

Oblik pomoći	Prosječni rang	Standardna devijacija
Primjeri obogaćenih sadržaja i aktivnosti	2.50	1.33
Pomoć u prepoznavanju pokazatelja darovitosti	2.71	1.36
Primjeri unošenja razlikovnosti u predmetne kurikulare	2.94	1.41
Dodatna edukacija o specifičnostima ponašanja darovitih	3.31	1.30
Dodatna edukacija o pojmovima darovitosti	3.60	1.44

Prema prosječno dodijeljenom rang (1 – najviše bi pomoglo, 5 – najmanje bi pomoglo) učitelji kao najznačajnije oblike pomoći navode upoznavanje s Primjerima obogaćenih sadržaja i aktivnosti, Pomoć u prepoznavanju pokazatelja darovitosti i prikazivanje Primjera unošenja razlikovnosti u predmetne kurikulare (sadržaj, proces, okruženje, metode, ishodi). Učitelji su procijenili da bi im Dodatna edukacija o specifičnostima ponašanja darovitih i Dodatna edukacija o pojmovima darovitosti bile od manje pomoći od dosad spomenutih kategorija. No, ipak valja uočiti da su vrijednosti posljednje dvije navedene kategorije visoke te da bi također mogle pomoći učiteljima u radu s darovitim učenicima.

Tablica 3. Indikatori darovitosti poredani po važnosti (prosječni rang)

Indikator darovitosti	Prosječni rang	Standardna devijacija
Iznimni uradci	1.71	0.91
Strastveni interesi	2.20	1.16
Znakovi u ponašanju	3.05	1.10
Školski uspjeh	3.71	1.16
Izvanškolska postignuća	4.33	0.87

Gledajući prosječne rangove (1 – najvažniji, 5 – najmanje važan) može se uočiti da učitelji najvažnijim indikatorom darovitosti smatraju Iznimne uratke i Strastvene interese. Nešto manje

važnim indikatorom smatraju Znakove u ponašanju i Školski uspjeh, a najmanje važnim navode Izvanškolska postignuća.

c) METODE RADA S DAROVITIM UČENICIMA

Prilikom analize metoda kojima se učitelji koriste u radu s darovitim učenicima, u obzir su uzeti svi učitelji koji navode da imaju iskustva u radu s darovitim učenicima (N = 114).

Tablica 4. Frekventnost korištenja pojedinih metoda rada s darovitim učenicima

Metoda rada	Broj učitelja	Postotak
Korištenje dodatnih izvora znanja	101	88,59
Proširivanje nastavnih sadržaja	70	61,4
Sadržaji izvan predmetnog kurikulumu	67	58,77
Mijenjanje metode rada	62	54,39
Učenje u drugom okruženju	49	42,98
Sažimanje dijelova gradiva	35	30,7
Obogaćivanje razrednog okruženja	29	25,44
Skraćivanje vremena predviđenog za učenje i ponavljanje	18	15,79
Ostali načini podrške (socio-emocionalna i obrazovna podrška)	16	14,04

Kao što je vidljivo iz Tablice 4, najveći broj učitelja u radu s darovitim učenicima koristi metodu Upućivanja učenika na korištenje dodatnih, složenijih izvora znanja (88,59%). Nadalje, više od polovine učitelja koristi i metode rada koje se tiču Proširivanja i produbljivanja nastavnih sadržaja (61,4%), Uvođenja tema i sadržaja koji izlaze izvan predmetnog kurikulumu (58,77%) i Mijenjanja metoda, načina, vrste zadataka za učenje, vježbanje i provjeru znanja (54,39%). Nešto manji broj učitelja koristi metode Učenja u drugom okruženju (muzej, knjižnica i slično; 42,98%) i Obogaćivanja razrednog okruženja (25,44%). Najmanji broj učitelja navodi kako u radu s darovitim učenicima koriste Skraćivanje vremena predviđenog za učenje i ponavljanje nastavnih sadržaja (15,79%) i Ostale načine podrške (socio-emocionalna i obrazovna podrška;

14,04%). Od dodatnih oblika rada, dva učitelja istakla su kako u radu s darovitim učenicima nerijetko koriste istraživačke radove, a jedan učitelj naveo je da povremeno stavlja darovitog učenika u ulogu mentora.

d) IZMJENE U PRAVILNIKU O OSNOVNOŠKOLSKOM ODGOJU I
OBRAZOVANJU DAROVITIH UČENIKA

Učiteljima je na kraju upitnika postavljeno pitanje esejskog tipa: „U tijeku je izrada novog Pravilnika o osnovnoškolskom odgoju i obrazovanju darovitih učenika. Vaše mišljenje jako nam je važno. Imate li neki prijedlog za upotpunjavanje i prilagođivanje školstva darovitim učenicima (na primjer, mentorstvo, izvannastavne aktivnosti...)?”. Odgovori koje su dali mogu se podijeliti na administrativno-financijski dio, materijalne, vremenske i prostorne preduvjete, dodatne/prilagođene sadržaje za darovite učenike, izvannastavne aktivnosti, edukacije, uključenost stručnog tima i interese učenika.

a) **Administrativno-financijski dio:**

„Predložila bih da pri dodjeli zaduženja na početku godine rad s darovitim učenicima uđe u satnicu, te da to ne bude 7. sat kada je dijete umorno od redovne nastave. Svakako je to teško realizirati, ali predmetni nastavnik koji ima punu satnicu s razredništvom (koje je podcijenjeno na 2h) još ima na primjer jedan sat dopunske i jedan sat dodatne. Potrebno je pojasniti da rad s darovitom djecom ne upada u to nego traži/iziskuje poseban rad u posebne sate!“;

„Rad s darovitim učenicima trebao bi biti uključen u satnicu“;

„Problem odnosa satnice i vremena za rad isključivo s darovitima“;

„Dodatni sati u zaduženju učitelja za rad s darovitim učenicima“;

„Veća satnica dodatne nastave“;

„Uvesti mentorstvo i dodatnu nastavu usmjerenu samo na njega. Svakako povećati plaću učitelju koji radi s darovitim učenikom jer je za takvog učenika potrebna šira i opsežnija priprema“;

„Smatram da bi rad s darovitim učenicima, kao i s učenicima s poteškoćama u učenju, trebao biti dodatno plaćen, a učenici rasterećeni od nekih drugih obaveza“;

„Barem simbolična naknada za rad s darovitima“;

„Povećati plaću te se samim time povećava i motivacija za radom“;

„Smanjiti broj školskih predmeta“;

„Prvenstveno bi trebalo smanjiti broj učenika u razrednom odjelu kako bismo se mogli posvetiti i darovitima“;

„Prevelik broj učenika u razredu što uvelike smanjuje mogućnost individualiziranog pristupa darovitom učeniku“;

„Prevelik broj učenika u razredu i sve veći broj učenika s poteškoćama“;

„Manje papirologije i administracije, oslobođenje učitelja od poslova koji nisu njegov posao“;

„Osnivanje internata ili posebnih odjela za darovite“;

„Sudjelovanje učitelja u izradi kurikula“.

b) Materijalni, vremenski i prostorni preduvjeti za rad s darovitim učenicima:

„Manjak vremena, satnica preopterećena, velik fokus na učenike s teškoćama, nedostatak materijala, opterećenost zadanim programom i ispunjavanjem istog“;

„Nastavni sadržaji i vremensko ograničenje te različite potrebitosti pojedinih učenika sa svim njihovim osobitostima onemogućavaju načine prilagodbe darovitim učenicima“;

„Fleksibilniji rad, bolja opremljenost škole i učionica“;

„Nedostatak vremena, nedostatni materijalni uvjeti“;

„Nemamo vremena ni prostora“;

„Bolji prostorni i materijalni uvjeti za rad darovitih učenika“;

„Nemamo niti ormar u razredu, kamoli uvjete za rad s darovitim učenicima“;

„Previše ostalog posla (premalo vremena)“;

„Sve veći problemi u razredu s učenicima s poteškoćama različitog spektra, zbog čega odlazi jako puno vremena na rad s njima, glavni razlog zbog kojeg daroviti nemaju dovoljnu pažnju“;

„Dokle god je inkluzija prisutna, sistem rada „svima isto“, nema puno prostora za dodatan rad. Više se bavimo s učenicima s teškoćama nego darovitima i to je činjenica (jer daroviti će se snaći, a s učenicima s teškoćama se treba više baviti)“;

„Nemamo vremena, previše nastavnog sadržaja i djece u razredu, dosta djece s teškoćama pa se ne uspijemo dovoljno posvetiti i darovitima koji su također djeca s posebnim potrebama“;

„Nedostatak vremena u redovnoj predmetnoj nastavi za „dodatne“ aktivnosti izvan okvira propisanih MZO“;

„Vremenski smo jako ograničeni, a i učenici imaju sve više izvanškolskih i izvannastavnih aktivnosti pa su u školi sve manje zainteresirani za dodatni rad jer su rastrgani na više strana“;

„Obavezan rad u jednoj smjeni kako bi se omogućilo više prostora za izvannastavne aktivnosti“;

„Materijalna ulaganja u školstvo“;

„Veća sredstava za organiziranje i održavanje izvannastavnih aktivnosti“.

c) Edukacije za učitelje:

„Za početak je potrebno educirati učitelje“;

„Uvesti više edukacija o darovitim učenicima u smislu prepoznavanja, prilagođavanja i obogaćivanja sadržaja“;

„Učiteljima bi trebalo omogućiti stručna usavršavanja za rad s darovitima. Bilo bi dobro da se omogući i razmjena iskustava u drugim državama (mobilnost, razmjena učenika) kroz projekte“;

„Više edukacija, primjera dobre prakse“;

„Uvesti više edukacija za učitelje, više sadržaja i dostupnih materijala“;

„Specifične edukacije za pojedina područja/predmete“;

„Više edukacija i podrška, predavanja i gostovanja različitih stručnjaka“;

„Nedovoljno znanja i stručnosti u radu s nadarenim učenicima, tijekom studija i kasnije ovo je prvi put da je tema!“;

„Nespremnost i nedovoljno poznavanje rada s darovitim učenicima. Osjećam se trenutno nedovoljno stručan za rad s darovitim učenicima i potrebne su dodatne edukacije“;

„Bilo bi jako dobro da se ugledamo na slovenski sustav koji provodi školovanje budućih učitelja u smjeru darovitosti (prepoznavanje i rad s djecom)“.

d) Izvannastavne aktivnosti za darovite učenike:

„Izvannastavne aktivnosti: iskustveno učenje je najvažnije, osobito u nižim razredima, stoga im treba omogućiti što više suradnje s lokalnom zajednicom, kulturnim i društvenim ustanovama, gdje će primiti nova znanja, otkriti svoje interese...“;

„Izvannastavne aktivnosti su vrlo važne jer učenici mogu kroz iskustva, izlaske u prirodu, odlaske u kulturne ustanove puno naučiti. Trebalo bi biti što više terenske nastave“;

„Veća satnica izvannastavnih aktivnosti koja bi omogućila rad s nadarenima, ako je potrebno/poželjno interdisciplinarnih aktivnosti“;

„Smatram da bi trebalo uvesti više izvannastavnih aktivnosti za darovite učenike koji bi ih još više motivirali za napredak u području u kojem su nadareni“;

„Veći odabir izvannastavnih aktivnosti“;

„Učenicima treba stvoriti nove prilike za dodatno usavršavanje, ponuditi mu druge izvore znanja... Za to je potrebno dodatno vrijeme, a to onda treba prakticirati kroz izvannastavne aktivnosti (van redovne nastave), a učitelji koji to provode trebaju biti adekvatno plaćeni“;

„Definitivno što više izvannastavnih aktivnosti jer se s ovolikim brojem učenika jednostavno ne stiže kvalitetno dodatno raditi na redovnoj nastavi“;

„Treba uvesti više izvannastavnih aktivnosti u koje će se prema interesu i području darovitosti uključiti učenik“;

„Više nastavnih aktivnosti organiziranih unutar škole (i s vanjskim suradnicima)“;

„Izvannastavne aktivnosti koje će pohađati sva darovita djeca u školi kako bi se međusobno motivirala i još više rasla“;

„Raznolikost izvannastavnih aktivnosti i dodatne nastave s naglaskom da se djeci pruži mogućnost da upisuju bilo koju aktivnost, a ne da su ograničeni na onu aktivnost koju vodi njihova učiteljica“;

„Za takve je učenike neophodno izdvojiti dodatno vrijeme u obliku izvannastavnih aktivnosti. Mentorstvo takvim učenicima je također od iznimne važnosti“;

„Odvojiti izvannastavne aktivnosti (pripreme za natjecanja) od rada s darovitima“.

e) Dodatni/prilagođeni sadržaji za darovite učenike:

„Proširivanje nastavnih sadržaja (uključujući izdavače udžbenika). Opremanje škola didaktičkim i školskim materijalima za praktičnu nastavu. Dodatna financijska sredstva po darovitom učeniku koje dobiva škola i ulaže u didaktičke materijale“;

„Uvesti mentorstvo i dodatnu nastavu usmjerenu samo na njega. Svakako povećati plaću učitelju koji radi s darovitim učenikom jer je za takvog učenika potrebna šira i opsežnija priprema“;

„Predlažem mentora ili stručnjaka koji bi pomagali u vođenju darovitih tijekom cijelog obrazovanja – ali mentora ili stručnjaka koji bi konkretno, precizno i pravovremeno upućivao predmetne učitelje u vođenju darovitih“;

„Mentorstvo, izvannastavne aktivnosti, dodatan rad, sloboda učenika za izlaza iz okvira školskog kurikulumu (i GPP-a)“;

„Daroviti učenici bi trebali imati mentora koji nije preopterećen satnicom i drugim obvezama u školi“;

„Plaćeno mentorstvo“;

„Mentorstvo starijeg učenika (8. razred ili srednja škola)“;

„Mentorstvo, individualan rad s učenicima ili rad u paru/grupi ukoliko se može uskladiti pristup za više učenika“;

„Prilagodba kriterija i načina vrednovanja „izvan okvira“ jer većina takvih učenika ne ulazi u „okvire“ našeg odgojno-obrazovnog sustava, a tako i koncepta rada nekih učitelja te pružaju otpor i gube motivaciju“;

„Osloboditi učenike njima „dosadnih i već poznatih“ sadržaja, pružiti im veću slobodu u smislu razvoja osobnih preferencija, onoga što im je zanimljivo, u čemu se osjećaju ugodno, što vole i sl.“;

„Prilagoditi i obogatiti kurikulume darovitih učenika, poseban GIK za darovite“;

„Veća fleksibilnost pri provođenju GIK-a, omogućiti preskakanje dijelova gradiva koje već poznaje“;

„Mogućnost obrazovanja drugačijim tempom, bez da dijete „preskače“ cijeli razred – više u smislu „Bologne“, tako da ostaje u većini satnice u svom matičnom razredu (zbog socio-emocionalnog razvoja djeteta)“;

„Osiguravanje dodatnih materijala za rad s darovitim učenicima“;

„Više praktičnih i kreativnih aktivnosti za učenike, istraživački radovi“;

„Jači oblik socio-emocionalne podrške, veća količina kreativnih zadataka u kojima bi se takvi učenici mogli izraziti i zainteresirati za rad“;

„Projekt Učitelj na jedan dan – izvrsno“;

„Kvizovi znanja neformalnog tipa“;

„Centri izvrsnosti za darovitu djecu po predmetima“;

„Možda i tim učenicima dati pomoćnika u nastavi, odnosno imati stručnu osobu koja će mu pomoći i usmjeravati ga“;

„Svakodnevno tandemska poučavanje – dva predmetna nastavnika na satu – izmjena njihovih uloga – jedan je uvijek angažiran oko djece s posebnim potrebama – darovitih i djece s teškoćama“;

„Da u školi budu zaposleni djelatnici koji bi se bavili samo darovitim učenicima, kako bi se mogli fokusirati na to“;

„Omogućavanje darovitim učenicima iz različitih razreda sastajanje nakon redovite nastave na način da se organiziraju dodatne aktivnosti na prirodoslovnom i humanističkom polju. Primjer: daroviti učenici STEM područja imaju zajedničke radionice iz matematike, fizike, kemije i slično“;

„Dodatna nastava iz svih predmeta, učenik može birati predmet“;

„Treba uvesti dodatne predmete. Dodatna matematika, dodatni hrvatski jezik, itd. Broj sati: 5 tjedno“;

„Po mom mišljenju, našem školstvu je potrebno više sati dodatne nastave. Možda bi bilo dobro i da daroviti učenici iz pojedinih predmeta umjesto redovne nastave imaju nekakvu naprednu

nastavu, na taj način se ne bi dosađivali na satu na kojemu uče nešto što već znaju. Osobno sam za podjelu nastave iz određenih predmeta na više razina, npr. osnovna, srednja i napredna. Kako bi ovakve promjene zahtijevale potpuno restrukturiranje našeg školskog sustava, realnija opcija bila bi uvođenje više sati dodatne nastave i više izbornih predmeta“.

f) Uključenost stručnog tima:

„Za kvalitetan rad s darovitim učenicima smatram da bi svaka škola trebala imati poseban stručan tim u sklopu organizacije nastave u koji bi ti učenici bili uključeni. Naime, kurikulum je svake godine sve širi i nemamo dovoljno kvalitetnog vremena za rad ni za učenike s poteškoćama, niti s darovitim učenicima“;

„Veća koordinacija stručne službe i učitelja u stvaranju boljih uvjeta za napredak učenika“;

„Koordinacija učitelja i stručne službe u školi bi značajno olakšala detekciju i rad s darovitim učenicima“;

„Uključiti što više stručne suradnike u rad s darovitom djecom“;

„Regulirano savjetovanje učitelja sa stručnjacima na predmetnom području kao i sa psiholozima“;

„Povezivanje sa stručnjacima na određenim poljima (odlasci na fakultete, akademije)“;

„Suradnja sa stručnjacima iz raznih područja“.

g) Interesi učenika:

„Formirati posebne grupe prema njihovim interesima. Pozvati stručnjake i savjetovati se s njima što raditi – ciljano“;

„Usmjeriti učenike prema njihovim interesima (napraviti grupe učenika po afinitetima) – zašto mučiti dijete matematičkim sadržajima ako ima darovitost u područjima za koje ne treba matematika?“;

„Mogućnost da djeca biraju sadržaje koji ih zanimaju i u kojima su dobri, možda mijenjanje statusa pojedinih predmeta (više izbornih)“;

„Ovisno o interesima učenika – posjeti muzejima, izvannastavni sadržaji, posjete fakultetima“;

„Često učenicima predložim da pogledaju plan i program rada i da onda oni sami po svojim interesima odluče koju temu će uzeti za prezentaciju“;

„Potrebna je veća suradnja s predmetnim učiteljima (prema interesu učenika)“;

„Izvrstan primjer je rad u Centru izvrsnosti gdje se učenici sličnih interesa i sposobnosti rado odazivaju, uče, druže, razumiju – posebno učenici iz manjih škola koji nemaju sličnih kolega u svojim sredinama“.

DODATNE STATISTIČKE ANALIZE

1) Razlike u odnosu na godine radnog staža

S obzirom na to da su upitnik ispunjavali i učitelji razredne i predmetne nastave te učitelji s duljim i kraćim radnim stažem, moguće je dodatno provjeriti postoje li razlike u odgovorima učitelja s obzirom na oblik provođenja nastave i godine radnog staža. Prvotno je provjeravano razlikuju li se učitelji s manje i više godina radnog staža u kategorijama koje procjenjuju najvećim izazovima u radu s darovitim učenicima. S obzirom na to da je prosječni radni staž učitelja obuhvaćenih ovim istraživanjem iznosio 13,63 godina u skupinu učitelja s kraćim radnim stažem obuhvaćeni su učitelji s 13 ili manje godina radnog staža (ukupan broj = 94), dok su u skupinu učitelja s duljim radnim stažem obuhvaćeni učitelji s 14 ili više godina radnog staža (ukupan broj = 87). Provedbom statističkog postupka pod nazivom t-test, statistički značajna razlika u procjeni izazova u radu s darovitim učenicima s obzirom na radni staž učitelja vidljiva je jedino u kategorijama „Nedostatna osobna motivacija“ i „Neuživljenost u kožu darovitog učenika“, dok u ostalim kategorijama nije pronađena razlika. Detaljnije pojašnjeno, učitelji s duljim radnim stažem izvještavaju o nedostatnoj osobnoj motivaciji kao većem izazovu u radu s darovitim učenicima nego što to čine učitelji s kraćim radnim stažem. Prema rezultatima brojnih istraživanja, mladi učitelji koji su relativno nedavno završili fakultet i zaposlili se ulažu više truda i entuzijazma u rad s darovitim učenicima, pa je moguće da je to slučaj i u ovom uzorku. S druge strane, učitelji s kraćim radnim stažem izvještavaju o neuživljenosti u kožu darovitog učenika kao većem izazovu u radu s darovitim učenicima nego što to čine učitelji s duljim radnim stažem. Ovi rezultati mogu se potencijalno objasniti upravo ovom razlikom u godinama radnog staža – učitelji koji duže rade imali su više prilika susresti darovite učenike i pokušati shvatiti njihove doživljaje i iskustva, pa im je stoga i lakše „biti u njihovoj koži“. U ostalim kategorijama koje su procjenjivali, učitelji se ne razlikuju s obzirom na godine radnog staža (Nedostatni materijalni preduvjeti, Nespremnost na isprobavanje novog, Nedostatak potpore kolega i Nedostatak savjetnika za darovite učenike) te ih procjenjuju podjednako velikim izazovom u radu s darovitim učenicima. Također, učitelji se s obzirom na radni staž ne razlikuju ni u procjenama korisnosti pojedinih oblika pomoći rada s darovitim učenicima i indikatorima darovitosti koje prvotno uočavaju.

2) Razlike u odnosu na oblik provođenja nastave

Također, u uzorku učitelja imamo učitelje razredne nastave (ukupno 73) i učitelje predmetne nastave (ukupno 108). Kako bi se dobio odgovor na to razlikuju li se učitelji razredne i predmetne nastave u procjeni izazova u radu s darovitim učenicima, korisnosti pojedinih oblika pomoći u radu s darovitim učenicima i indikatorima darovitosti koje najlakše uočavaju, ponovno se provela statistička analiza t-test. Dobiveno je da se učitelji razredne i predmetne nastave ne razlikuju u procjenama u niti jednoj gore navedenoj kategoriji. Drugim riječima, učitelji razredne i predmetne nastave susreću se sa sličnim/gotovo istim izazovima u radu s darovitim učenicima te se ne razlikuju u oblicima pomoći koje su procijenili korisnima, kao ni u indikatorima darovitosti koje prve prepoznaju.

RASPRAVA

Uzimajući u obzir nedostatak istraživanja u području stavova učitelja o radu s darovitim učenicima, važno je provoditi istraživanja tog tipa i kontinuirano propitivati faktore koji mogu kočiti rad učitelja s tom skupinom učenika. Upitnikom provedenim na učiteljima zadarskih osnovnih škola nastojalo se utvrditi upravo to – koji su najčešći razlozi izostanka rada s darovitim učenicima, odnosno koji su najveći izazovi s kojima se učitelji pritom susreću. Također, nastojalo se utvrditi i koje oblike pomoći učitelji procjenjuju najpotrebnijim u radu s darovitim učenicima te koje indikatore darovitosti najprije uočavaju. O točnosti dobivenih zaključaka govori i činjenica da su objektivno dobiveni podaci (pitanje zatvorenog tipa - rangiranje razloga izostanka rada s darovitim učenicima) usuglašeni sa subjektivno dobivenim podacima (pitanje otvorenog tipa: „*U tijeku je izrada novog Pravilnika o osnovnoškolskom odgoju i obrazovanju darovitih učenika. Vaše mišljenje jako nam je važno. Imate li neki prijedlog za upotpunjavanje i prilagođivanje školstva darovitim učenicima (na primjer, mentorstvo, izvannastavne aktivnosti...)?*“). Odgovori koje su učitelji dali na pitanju otvorenog tipa mogu se podijeliti na administrativno-financijski dio, materijalne, vremenske i prostorne preduvjete, dodatne/prilagođene sadržaje za darovite učenike, izvannastavne aktivnosti, edukacije, uključenost stručnog tima i interese učenika, što odgovara i izazovima koje su rangirali (nedostatni materijalni preduvjeti, nedostatak savjetnika za darovite učenike).

Nadalje, za praksu je važna informacija i da su učitelji kao najveći oblik pomoći pri radu s darovitim učenicima procijenili primjere iz prakse koji su se pokazali uspješnima u radu s darovitimima te edukaciju o prepoznavanju darovitih učenika. Ovi rezultati ne iznenađuju s obzirom na to da pojedini učitelji navode da se nisu imali prilike susresti s identifikacijom darovitih te da nemaju stručno identificiranih darovitih učenika u razredu. U prilog tome ide i sama činjenica da je prosječni radni staž učitelja koji navode da nisu imali iskustvo s darovitim učenicima 11,94 godina. Ovdje u obzir treba uzeti i frekventnost provođenja identifikacije darovitih učenika po školama – ista je dodatno otežana ako škola nema psihologa koji je voditelj Tima za darovite i provodi samu identifikaciju standardiziranim testovima inteligencije. Usto, kao najvažniji indikator darovitosti navodili su iznimne uratke i strastvene interese. Međutim, s obzirom na manjak vremena za rad s darovitim učenicima koje učitelji navode kao veliki problem, postavlja se pitanje koliko učitelji maju prilike uočiti potencijalne iznimne uratke i interese učenika. Također, u sklopu generacijskog testiranja učenika prvih razreda koju Centar DaR provodi svake godine u zadarskim osnovnim školama, učitelji su ispunjavali skale za procjenu osobina darovitih učenika za potencijalno darovite učenike iz svoga razreda. Točnost učiteljskih procjena (podudaranje s rezultatima koje su učenici postigli na testu inteligencije) ove školske godine iznosi 29,41%, dok je prethodne školske godine iznosila 33,04%. S obzirom na navedeno, plan je od sljedeće školske godine provoditi edukaciju učitelja koji te godine trebaju procjenjivati potencijalno darovite učenike u svome razredu kako bi točnije i lakše uočili indikatore darovitosti i prepoznali darovite učenike u različitim područjima darovitosti.

Konačno, prema Pravilniku o osnovnoškolskom odgoju i obrazovanju darovitih učenika (1991) škole su obvezne darovitim učenicima omogućiti rad po programima različite težine i složenosti, izborne programe, grupni i individualni rad, rad s mentorom, kontakte sa stručnjacima iz područja interesa, pristup izvorima specifičnog znanja, izvannastavne i

izvanškolske aktivnosti, raniji upis, akceleraciju ili završavanje osnovnog obrazovanja u kraćem vremenu od propisanog. Ono što najveći broj učitelja (čak preko 80%) obuhvaćenih ovim upitnikom izvještava da u radu s darovitim učenicima najčešće radi jest da upućuje učenike na korištenje dodatnih, složenijih izvora znanja. Nadalje, preko 50% učitelja proširuje i produbljuje nastavne sadržaje, uvodi teme i sadržaje koji izlaze izvan predmetnog kurikulumu i mijenja metode, način, vrste zadataka za učenje, vježbanje i provjeru znanja. Ono što učitelji koji su popunjavali upitnik navode da bi se češće trebalo raditi s darovitima (pa tako i regulirati Pravilnikom) jest uvođenje više izvannastavnih aktivnosti za darovite učenike (koja im je uključena u satnicu ili dodatno plaćena), uvođenje mentorstva za darovite učenike (od strane učitelja ili starijeg učenika), uvesti poseban GIK za darovite, više sati dodatne nastave te formiranje grupa učenika prema njihovim interesima. Na temelju ovih rezultata još se može uočiti i da nijedan učitelj kao prijedlog ne daje neki oblik ranijeg započinjanja ili završavanja školovanja (na primjer raniji upis ili akceleracija). Perković Krijan i sur. (2015) navode da je samo 25 učenika akceleriralo razred u posljednjih 10 godina. Moguće je da upravo zbog malog broja učenika koji budu akcelerirani učitelji nisu upoznati sa samim postupkom akceleracije i mogućnostima njena provođenja.

ZAKLJUČAK

Za razvoj darovitih učenika vrlo su važni utjecaji okoline, ponajviše obitelji i škole. U Republici Hrvatskoj nije proveden velik broj istraživanja o radu učitelja s darovitim učenicima (izazovi u radu, metode rada, prijedlozi za poboljšanje rada) koji su neophodni kako bi daroviti učenici bila usmjerena u pravom smjeru. Ovo istraživanje dalo je osnovne smjernice Centru za uočavanje i rad s darovitima za daljnje postupanje i pristup učiteljima s obzirom na sve što su navodili u upitniku. U budućnosti se planira još istraživanja ovog tipa kojima bi se obuhvatio veći broj ispitivanih varijabli (primjerice, stavovi učitelja o radu s darovitim učenicima).

LITERATURA

Borić, E., Stanić, I. i Borić, I. (2016). Rad učitelja hrvatskog jezika s darovitim učenicima. U: S. Zrilić (ur.): *Suvremeni pristup odgoju i obrazovanju darovite djece i učenika. Zbornik radova s međunarodnoga znanstveno-stručnog skupa* (str. 205-215). Zadar: Sveučilište u Zadru, Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja.

George, D. (2004). *Obrazovanje darovitih*. Zagreb: Educa.

Kosmat, K. (2016). Implicitne teorije darovitosti: Percepcija darovitosti iz kuta osnovnoškolskih učitelja. U S. Zrilić (ur.): *Suvremeni pristup odgoju i obrazovanju darovite djece i učenika. Zbornik radova s međunarodnoga znanstveno-stručnog skupa* (str. 325-339). Zadar: Sveučilište u Zadru, Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja.

Miliša, Z. (2000). *Izješće o hrvatskom školstvu*. Zavod za unapređivanje školstva Ministarstva prosvjete i športa Republike Hrvatske (neobjavljeni materijal).

Ministarstvo znanosti i obrazovanja (2022). *Smjernice za rad s darovitom djecom i učenicima*.

Perković Krijan, I., Jurčec, L. i Borić, E. (2015). Stavovi učitelja primarnog obrazovanja prema darovitim učenicima. *Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*, 17(3), 681-724.

Pravilnik o osnovnoškolskom odgoju i obrazovanju darovitih učenika, NN 34/91.

Vojnović, N. (2008). Stanje, problemi i potrebe u području skrbi o darovitim učenicima u hrvatskom školskom sustavu. U V. Vlahović-Štetić (ur.): *Daroviti učenici: teorijski pristup i primjena u školi* (drugo dopunjeno i izmijenjeno izdanje; str. 79-118). Zagreb: Institut za društvena istraživanja.